

УДК 339.564

Побоченко Л.М.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу
Навчально-наукового інституту Міжнародних відносин
Національного авіаційного університету***Сабатін О.С.***студентка
Навчально-наукового інституту Міжнародних відносин
Національного авіаційного університету*

ОЦІНКА ВПЛИВУ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН З ЄС НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

ASSESSING THE IMPACT OF TRADE RELATIONS WITH THE EU ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано особливості торговельних відносин України з ЄС у період 2004–2015 рр. Досліджено сировинний напрям експорту в товарній структурі зовнішньої торгівлі України, значний обсяг високотехнологічного імпорту, що зумовлює негативне сальдо зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС. Загальноекономічний спад, девальвація гривні, втрата значної частки експортного потенціалу країни в результаті анексії Криму та бойових дій на сході привели до різкого скорочення обсягів зовнішньої торгівлі України, в тому числі з країнами ЄС. Необхідність імплементації умов договору про ЗВТ, адаптації норм і стандартів ЄС в торгівлі, конкурентному середовищі, захисту інтелектуальної власності, державних закупівель значно знижують можливі вигоди України. Результатом виконання всіх умов договору про ЗВТ між Україною та ЄС у довгостроковій перспективі стане щорічний приріст ВВП України на 0,5%, а також підвищення доходів громадян на 1,2% на рік.

Ключові слова: торговельні відносини, зовнішня торгівля, експорт, імпорт, зона вільної торгівлі.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы особенности торговых отношений Украины и ЕС за 2004–2015 гг. Исследованы сырьевое направление экспорта в товарной структуре внешней торговли, значительный объем высокотехнологического импорта, что обуславливает отрицательное сальдо внешней торговли Украины и ЕС. Общеэкономический спад, девальвация гривны, потеря значительной доли экспортного потенциала страны в результате аннексии Крыма и боевых действий на востоке привели к резкому сокращению объемов внешней торговли Украины, в том числе и со странами ЕС. Необходимость имплементации условий договора о ЗСТ, адаптации норм и стандартов ЕС в торговле, конкурентной среде, защите интеллектуальной собственности, государственных закупок значительно снижают возможные выгоды Украины. Результатом выполнения всех условий договора о ЗСТ между Украиной и ЕС в долгосрочной перспективе станет ежегодный прирост ВВП Украины на 0,5%, а также повышение доходов граждан на 1,2% в год.

Ключевые слова: торговые отношения, внешняя торговля, экспорт, импорт, зона свободной торговли.

ANNOTATION

The article analyzes the features of trade relations between Ukraine and the EU for the 2004–2015. Researched the direction of commodity exports in the commodity structure of foreign trade, considerable volumes of high-tech imports, which leads to a negative balance of foreign trade of Ukraine and the EU. The general economic downturn, the devaluation of the hryvnia, the loss of a significant proportion of the country's export potential as a result of the annexation of the Crimea and the fighting in the east has led to a sharp reduction in foreign trade of Ukraine, including with the EU. The need to implement the conditions of the contract FTZ, adapt-

ing EU norms and standards in trade, the competitive environment, intellectual property, public procurement significantly reduces the potential benefits of Ukraine. The result of all the conditions of the FTZ agreement between Ukraine and the EU in the long term will increase Ukraine's annual GDP by 0,5%, as well as increase incomes by 1,2% per year.

Keywords: trade relations, foreign trade, exports, imports, free trade zone.

Постановка проблеми. Очікувані зміни торговельного режиму внаслідок підписання Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС (далі – ЗВТ) у коротко- та середньостроковій перспективі створюватимуть підґрунтя для зміни умов економічного розвитку країни. Для цього необхідно провести відповідні інституційні реформи, спрямовані на поліпшення бізнес-клімату, залучення іноземних інвестицій у реальний сектор економіки, впровадження інноваційних технологій і створення нових інноваційних продуктів, підвищення конкурентоспроможності українських галузей і окремих виробників, подолання структурного дисбалансу зовнішньої торгівлі і зниження її залежності від кон'юнктурних коливань на зовнішніх ринках.

Відповідно до умов ЗВТ Україна повинна поступово адаптувати більшість норм і стандартів до вимог європейського ринку (в першу чергу, в промисловій, споживчій, сільськогосподарській продукції та харчовими продуктами), а також привести у відповідність правила конкуренції, захисту інтелектуальної власності, державних закупівель і послуг та інше.

Помітний позитивний вплив на економіку України може мати спрощення доступу на ринки ЄС наших експортерів, одностороннє скорочення ЄС, а в деяких напрямках – повне скасування тарифних обмежень. Це зумовить підвищення продуктивності праці і капіталу, оновлення реального виробництва, розширення асортименту та якості продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, що зрештою призведе до зростання ВВП, скорочення державного боргу і підвищення якості життя населення країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку торговельних відносин України та Європейського Союзу досліджували закордонні та вітчизняні науковці, серед яких О. Береславська, Б. Брюмер, В. Гейц, С. Крамон-Таубадел, Ф. Манчін, Т. Мельник, Т. Осташко, Л. Шепотило, Л. Шинкарук, С. Хес та інші. Численні розвідки присвячено особливостям зони вільної торгівлі між Україною і ЄС. У цьому напрямі працюють І. Бабець, Дж. Лангбейн, Г. Мерніков.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на постійний розвиток зовнішньоекономічних відносин України з країнами ЄС, це питання вимагає постійного дослідження та аналізу.

Мета статті полягає в оцінці впливу торговельних відносин з країнами ЄС на економічний розвиток України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європейський Союз – це найбільший та єдиний ринок у світі, до якого входить 28 країн, чисельність яких у 11 разів перевищує чисельність населення України. Це понад 500 мільйонів споживачів, середній дохід яких становить 39 000 дол. США [3].

ЄС є одним з основних торговельних партнерів України. У період 2004–2015 рр. його питома вага в зовнішній торгівлі товарами та послугами зросла з 33,4 до 37,3% загального обсягу торгівлі України (див. табл. 1).

Динаміку зовнішньої торгівлі з ЄС можна розподілити на такі періоди:

а) у 2004–2008 рр. обсяги торгівлі щорічно зростали, в 2008 р. досягли свого максимуму – 54,9 млрд дол. США, загальний приріст становив 2,4 раза;

б) у 2009–2013 рр. – після скорочення в 1,8 раза, яке було викликано девальвацією гривні та зупинкою споживчого кредитування у 2008 р., почалося збільшення обсягів торгівлі, яка в 2013 р. майже досягла докризового рівня – 51,5 млрд дол. США;

в) у 2014–2015 рр. – спостерігалось значне щорічне скорочення обсягів торгівлі – на 12,8 і 26% відповідно, загальний спад склав 18,3 млрд дол. США.

Значне скорочення загальних обсягів торгівлі до країн світу в 2014–2015 рр. було зумовлено загальноекономічною та політичною кризою, окупацією Криму та військовими діями на сході України. Слід зауважити, що, зважаючи на загальне зменшення обсягів торгівлі в грошовому вимірі, питома вага ЄС в обсязі експорту та імпорту зросла на 1 і 2,4% відповідно (див. табл. 1).

Протягом 2005–2015 рр. Україна зберігає з ЄС від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі, що зумовлено значно більшим обсягом імпорту з ЄС, ніж експорту до нього. Значною мірою це пов'язано з певною закритістю окремих ринків ЄС (наприклад, для продукції рослинництва) та з невідповідністю українських товарів європейським стандартам [1, с. 11].

Зауважимо, що Україна більш відкрита для зовнішньої торгівлі, ніж ЄС. Потрібно враховувати також, що експорт може залежати від імпорту, оскільки для багатьох виробів, які виробляють на експорт, часто використовують імпортні складники. Відкритість економіки України разом з досить вузьким асортиментом експортованих товарів робить країну вразливою до зовнішніх

Таблиця 1

Зовнішня торгівля товарами та послугами України з країнами світу, в тому числі з Європейським Союзом у 2004–2015 рр., млрд дол. США

Показники	Роки											
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Зовнішньоторговий обіг, усього	68,9	79,4	94,6	123,9	170,5	99,9	129,4	171,0	173,7	160,7	124,8	89,2
У тому числі з ЄС	23,0	25,5	32,3	41,7	54,9	30,9	38,3	50,7	50,7	51,5	44,9	33,2
Питома вага ЄС, %	33,4	32,1	34,2	33,7	32,2	31,0	29,7	29,7	29,2	32,1	35,7	37,3
Експорт, усього	37,9	40,3	45,8	58,3	78,7	49,3	63,2	82,2	82,3	76,1	64,1	46,6
У тому числі з ЄС	12,5	11,9	14,3	16,9	22,2	12,5	16,2	21,6	20,8	20,3	20,4	15,3
Питома вага ЄС, %	33,1	29,7	31,3	29,0	28,2	25,4	25,7	26,3	25,4	26,7	31,8	32,8
Імпорт, усього	31,0	39,0	78,7	65,6	92,0	50,6	66,8	88,8	91,3	84,6	60,7	42,6
У тому числі з ЄС	10,4	13,49	17,9	24,8	32,7	18,4	22,1	29,1	29,8	31,2	24,2	17,9
Питома вага ЄС, %	33,7	34,5	36,9	37,8	35,5	36,4	33,4	32,8	32,6	36,9	39,8	42,2
Сальдо, всього	6,9	1,29	-2,8	-7,2	-13,2	-1,3	-2,9	-6,6	-9,0	-8,4	3,3	4,06
У тому числі з ЄС	3,1	-1,4	-3,6	-7,9	-10,5	-5,9	-5,8	-7,5	-8,9	-10,8	-3,8	-2,6

Джерело: побудовано автором на основі [6]

шоків, що зумовило одне з найбільших падінь ВВП у світі під час кризи 2008–2009 рр. [1, с. 15–16].

Основні торговельні партнери України в ЄС у 2015 р. є Німеччина (18,0%), Польща (13,5%), Італія (9,3%), Угорщина (7,7%), Великобританія (6,4%), Нідерланди (4,8%), Франція (4,8%) [6] (див. рис. 1).

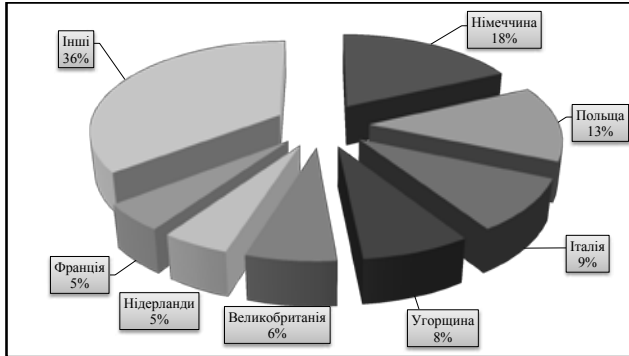

Рис. 1. Основні торговельні партнери України в ЄС у 2015 р., %

Джерело: побудовано автором на основі [6]

У зальному обсязі зовнішньої торгівлі України з ЄС у грошовому вимірі понад 80% припадає на торгівлю товарами, а лише п'ята частина – торгівля послугами (див. табл. 2).

Аналізуючи табл. 2, зазначимо, що хоча в грошовому вимірі обсяг експорту та імпорту товарів та послуг у 2011–2015 рр. зменшився

на 26,4 і 38,4% відповідно, їх структура майже не змінилася.

Для визначення того, які товари та послуги складають експортний потенціал економіки України, необхідно проаналізувати його експортну структуру.

Найбільшу питому вагу в експорті товарів з країнами ЄС мають чорні метали, зернові культури (пшениця, кукурудза, насіння соняшнику) та електричні машини й устаткування, які становлять 44,4% загального обсягу експорту до ЄС у 2015 р., хоча в 2011 р. їх частка була 50,3% [6; 7] (див. табл. 3).

Серед товарів, що Україна імпортує з ЄС, найбільша питома вага:

- енергетичних матеріалів, зокрема, нафти та продуктів її перегонки (їх частка у торгівлі в ЄС лише за 2013–2015 рр. зросла з 11,3 до 22,3%);
- машин, апаратів і механічних пристроїв (їх частка поступово зменшується з 12,5% у 2013 р. до 10,2% у 2015 р.);
- електричних машин й устаткування (їх частка зросла з 6,6 до 7,1%);
- полімерних матеріалів і пластмаси, а також фармацевтичної продукції (їх частка близько 7% торгівлі) та інші.

У цілому імпорт товарів набагато високотехнологічний і ширший за номенклатурою, аніж експорт.

Найбільші обсяги експорту до країн ЄС припадали на транспортні послуги (повітря-

Таблиця 2

Зовнішня торгівля товарами та послугами України з ЄС, млн дол. США

Показники	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
Експорт, усього у тому числі:	21 579,7	20 922,5	20 769,2	20 994,5	15 876,7
експорт товарів	17 969,9	17 081,3	16 573,5	17 002,9	13 017,5
експорт послуг	3 609,8	3 841,2	4 195,7	3 991,6	2 859,2
Імпорт, всього у тому числі:	29 147,8	29 855,2	30 978,9	24 217,9	17 960,3
імпорт товарів	25 752,9	26 156,4	26 766,9	21 069,1	15 343,8
імпорт послуг	33 94,9	3 698,8	4 212,0	3 148,8	2 616,5

Джерело: побудовано автором на основі [6]

Таблиця 3

Основні товарні групи українського експорту до країн ЄС

Назва (товарна група УКТЗЕД)	Обсяги експорту, млрд дол. США					Частка в торгівлі з ЄС, %				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
Чорні метали (72)	5,30	3,58	4,06	3,89	2,62	29,5	20,9	24,5	22,9	20,9
Зернові культури (10)	1,03	1,98	1,72	1,80	1,62	5,7	11,6	10,4	10,6	12,5
Електричні машини і устаткування (85)	1,55	1,49	1,5	1,65	1,43	10,4	8,7	9,0	9,7	11,0
Руди, шлаки та зола (26)	1,87	1,61	1,76	1,58	0,96	10,4	9,4	10,3	9,3	7,4
Насіння і плоди олійних рослин (12)	0,92	1,23	1,25	0,9	0,64	5,1	7,2	7,4	5,4	5,0
Енергетичні матеріали (27)	5,69	3,64	1,05	1,03	0,49	8,2	6,8	6,3	6,1	3,0
Деревина й вироби з деревини (44)	1,08	1,06	1,14	0,74	0,71	6,0	6,2	3,7	4,4	5,5

Джерело: побудовано автором на основі [6; 7]

ний – 32,2% загального обсягу цих послуг, залізничний – 22,4%, автомобільний – 18,3% та морський – 16,6%), у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (комп'ютерні – 71,2%, телекомунікаційні – 19,5%), з перероблення матеріальних ресурсів з метою реалізації за кордоном та ділові послуги (професійні та консалтингові – 59,2%, наукові та технічні послуги – 11,4%) (див. рис. 2).

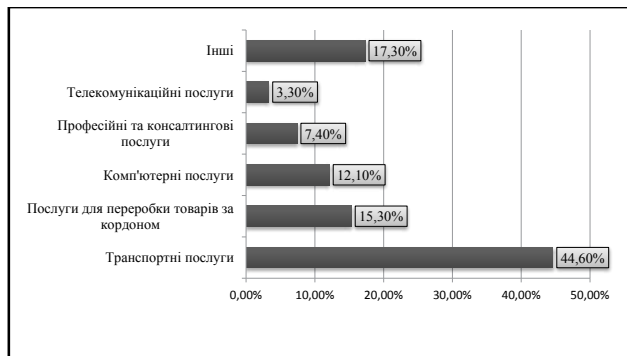

Рис. 2. Структура експорту послуг України в ЄС у 2015 р., %

Джерело: побудовано автором на основі [6; 7]

Зазначимо, що майже половину всіх послуг Україна експортувала до Німеччини (16,9%), Великобританії (16,5%) і Кіпру (11,6%) [6; 7].

Серед послуг, які імпортує Україна з ЄС, найважливішими є фінансові, туристичні, транспортні, роялті та послуги, з використанням інтелектуальної власності, професійні та консалтингові послуги, державні та урядові послуги.

Найбільш активно використовують зовнішньоекономічну торгівлю Київська, Львівська, Одеська, Закарпатська, Дніпропетровська області та місто Київ, при цьому на останній припадає більше третини експортно-імпорتنих операцій.

Загальноекономічний спад, критична девальвація гривні, втрата значного економічного й торговельного потенціалу внаслідок анексії Криму та військових дій на сході країни не сприяли отриманню Україною переваг і переважності в торгових відносинах з ЄС. Це стосується збільшення обсягів українського експорту та спрощення торгових процедур для вітчизняних експортерів, завдяки одностороннього й одночасного скасування ЄС імпортного мита щодо українських товарів.

Поступове (протягом 7–10 років) зменшення та скасування імпорتنих мит на товари з ЄС є захисним механізмом українського бюджету від втрати зовнішньоекономічних надходжень. Вони становлять незначну частку – близько 3% у доходах бюджету, тому за перехідний період державі потрібно знайти їх податкові компенсатори, насамперед зростання податкових надходжень від внутрішнього товарообігу.

За розрахунками європейських дослідників, після закінчення перехідного періоду в довго-

строковій перспективі ЗВТ між Україною та ЄС забезпечить зростання ВВП України на 0,5% щороку, а також загальне підвищення добробуту громадян на 1,2% на рік. Що стосується економічних показників, обсяг експорту до ЄС має збільшитися приблизно на 6,3%, обсяг імпорту товарів з ЄС – на 5,8%, а середня заробітна плата в Україні – на 5,5% [5, с. 17].

Одним із позитивних впливів на економічний розвиток України від ЗВТ, зокрема, від гармонізації норм і стандартів ЄС у сфері підприємництва та торгівлі, є підвищення місця країни в рейтингу щодо простоти ведення бізнесу Doing Business-2016 з 87-го до 83-го місця серед 189 економік світу.

Зауважимо, що це стало можливо завдяки поліпшенню у сфері кредитування – 19-те місце, реєстрації підприємств – 30-те місце (поліпшення на 40 позицій), реєстрації власності – 61-ше місце (поліпшення на 3 позиції). Положення країни в сферах міжнародної торгівлі (109-те), виконання контрактів (98-ме) та захисту інвесторів (88-ме) не змінилося [9].

Україна значно покращує доступ до ринків третіх країн завдяки гармонізації технічних регламентів та стандартів згідно з вимогами ЄС та перехід на прийнятні в усьому світі стандарти шляхом укладання з ЄС угод про взаємне визнання, що передбачає перспективу визнання відповідних українських товарів на ринках США, Японії, Канаді та Кореї [8, с. 15].

Висновки. ЄС є найбільшим торговельним партнером України, частка якого становить 37,3% загального обсягу торгівлі країни. Торговельні відносини України з ЄС значно впливають на розвиток не лише експортоспрямованих галузей економіки (гірничо-металургійного комплексу, АПК, машино- та літакобудування та ін.), а й підприємництва, ринку праці та інвестиційного клімату країни.

Подальше дослідження впливу торгівлі з ЄС на економічний розвиток України доцільно проводити після імплементації умов ЗВТ, зокрема, проведення відповідних інституціональних та структурних економічних реформ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вплив створення зони вільної торгівлі з ЄС на економіку України : [аналітичне дослідження] / за ред. В. Панченко. – К. : Міжнародний центр перспективних досліджень, 2013. – 197 с.
2. Зубрицький А. Експортний потенціал України у контексті порівняльних переваг / А. Зубрицький // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 1. – С. 140–154.
3. Інтеграційні можливості України: перспективи та наслідки : [наукова доповідь] / за ред. В. Гейця, Л. Шинкарук ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. – К., 2014. – 92 с.
4. Коляда О. Особливості впливу зони вільної торгівлі між Україною та ЄС на основні компоненти економічної безпеки України / О. Коляда // Науковий вісник Східноєвропей-

- ського національного університету імені Лесі Українки. – 2013. – № 10. – С. 268–274.
5. Оцінка впливу Угоди про асоціацію / ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України : [наукова доповідь] / за ред. В. Гейця, Т. Осташко, Л. Шинкарук ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». – К., 2014. – 102 с.
 6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
 7. Офіційний сайт Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://me.gov.ua>.
 8. Хейліер М. Торгівля з ЄС в рамках поглибленої та всеосяжної угоди про вільну торгівлю / М. Хейліер, В. Пятницький. – К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2013. – 18 с.
 9. DoingBusiness-2016[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine>.